

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se /s.sof@regeringskansliet.se

Dnr S2023/03032

2024-03-22

Bris yttrande över utredningen “För barn och unga i samhällets vård”,

SOU 2023:66

Bris övergripande synpunkter

Barn i samhällets vård utgör en särskilt sårbar grupp men är barn som omfattas av samma rättigheter som andra barn. Genom Bris kontakter med barn ser Bris att det idag finns stora brister när det kommer till samhällets vård av placerade barn och förutsättningarna för att barn ska få tillgång till sina rättigheter, som trygghet, delaktighet, vård och behandling, skiljer sig kraftigt åt. Bris välkomnar därför den utredning som nu har haft till uppgift att se över hur tryggheten, säkerheten och vården för placerade barn kan förbättras. Utredningen har haft ett omfattande uppdrag som spänner över flera skilda områden och förväntats svara upp mot en komplex problematik.

Bris övergripande uppfattning är att de förslag som utredningen lämnar, för det fall de omsätts i praktiken, skulle kunna bidra till att stärka samhällsvården för barn. Exempel på positiva förslag i utredningen är att socialnämndens ansvar för att följa insatsen och vården tydliggörs, att det ska ges tydligare stöd till vårdnadshavare och att uppdraget för den särskilda barn- och ungdomshandläggaren ska tydliggöras. Bris ser dock med oro på att många av förslagen är generellt utformade och lämnar stort utrymme för skönsmässiga bedömningar. Vidare ser Bris med oro på att de förslag som utredningen lämnar ställer höga krav på en välfungerande socialtjänst, vilket kräver resurser i form av både tid och pengar där socialsekreterare ges förutsättningar för att fokusera på det sociala arbetet. En fungerande samhällsvård kräver att socialsekreterarna ges möjlighet att arbeta med kontinuitet och relationsbyggande utifrån barns behov, kan erbjuda en meningsfull vård och får stöd i vilka insatser som kan vara aktuella för målgruppen och det enskilda barnet, samt hur sådana insatser kan implementeras. Utredningen pekar på att ett reellt genomslag för de förslag som nu presenteras kräver en ambitionshöjning på alla samhällsnivåer, detta kräver en ekonomisk satsning på samhällsvården. Bris menar dock att utredningens ekonomiska konsekvensanalys inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till de stora utmaningar som socialtjänsten står inför redan idag.

Vidare vill Bris påtala den utmaning som finns med att det parallellt pågår en rad utredningar som har till uppgift att stärka socialtjänstens insatser för barn. Exempelvis bereds strategin mot våld mot barn, och en ny socialtjänstlag, det pågår även utredningar om barn placerade på HVB och SiS, en utredning om fler kvalitativa vårdplatser inom den sociala barn- och ungdomsvården samt en utredning om stärkt barnrättsperspektiv i LVU. Att det parallellt pågår så många utredningar som alla rör socialtjänstens förutsättningar och uppdrag gällande barn i samhällets vård, kan bidra till en osäkerhet kring vad helheten blir för barn som är föremål för insatserna. Det är därför angeläget att alla dessa utredningar beaktas i den fortsatta beredningen för att undvika fragmentering och rättsosäkerhet.

Bris ser det som positivt att utredningen har haft en bred ansats och synliggör flera viktiga perspektiv så som barnrättsperspektivet, vårdkedjeperspektivet och verksamhetsperspektivet. Därtill är det

positivt att utredningen i stor utsträckning har låtit barns synpunkter och erfarenheter vara vägledande i arbetet. Bris vill däremot lyfta att det är problematiskt att de yngre barnens röster inte synliggörs i tillräcklig utsträckning.

Bris synpunkter över utredningens förslag

Bris har tagit del av utredningen i sin helhet men vill särskilt belysa följande.

4.4.1 Samhällsvård för barn och unga

Förslag: Termen samhällsvård införs i 6 kap. 1 a § socialtjänstlagen (2001:453) som benämning för vård av barn och unga under 21 år som vårdas utanför det egna hemmet med stöd av 4 kap. 1 § eller med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Det är positivt att utredningen föreslår en ändring av termen barn i samhällets vård för att göra den mer enhetlig och begriplig för barn. Bris ser däremot en risk med att begreppet samhällsvård kan vara svårbegripligt. Bris anser det kan vara gynnsamt om barn själva fick tycka till om termen, särskilt mot bakgrund av att begreppen samhälle och vård kan ha väldigt olika betydelse och associationer för barn.

4.4.2 Statens ansvar för god kvalitet i samhällsvård för barn och unga

Bris delar utredningens problembild att det idag brister i likvärdighet och kvalitet i landet gällande samhällets vård för barn och unga. Bris delar vidare utredningens slutsats om att det finns behov av en tydligare nationell styrning. Bris ser exempelvis positivt på att Socialstyrelsen får i uppdrag att stödja samhällsvården för barn och unga samt samordna statens stöd till kommuner, regioner och verksamheter. Socialstyrelsens uppdrag att göra en inledande analys av hur uppdraget ska utföras är viktigt men Bris saknar ett mer utförligt resonemang i utredningen om de utmaningar samhället står inför för att kunna ge god kvalitet i samhällets vård av barn och unga. Bris saknar även en konkretisering av hur en stärkt statlig styrning ska bidra till att öka kvaliteten i vården som utförs i kommunerna utifrån barns behov av bl.a. kontinuerliga relationer. Bris årliga kommunundersökning kring implementeringen av barnkonventionen visar att många kommuner saknar ett strategiskt barnrättsarbete vilket vi menar är en förutsättning för att öka kvaliteten i bland annat samhällsvården. Skälen som kommuner anger till att man inte kommit längre är bland annat brist på ekonomiska resurser.

4.4.7 Stabila strukturer för regional samverkan om kunskapsbaserat arbete och nationell samverkan om kompetensfrågor

I utredningens förslag om att utreda strukturer för regional samverkan saknar Bris en diskussion om utmaningarna som idag råder med väldigt ojämlika förutsättningar mellan regionerna och hur en utredning ska möta dessa utmaningar. Det hade varit önskvärt att utredningen mer ingående hade beskrivit hur stabila samverkansstrukturer kan utvecklas med tanke på den befintliga ojämlikheten i insatser, vård och kompetens mellan olika regioner. Dessutom framstår utredningens förslag om att regeringen bör utreda strukturer för samverkan och kompetens som vagt, Bris föreslår därför istället att regeringen ska tillsätta utredningar.

5.5.2 Stärkt och förtydligt ansvar för socialnämnden att ge barn och unga i samhällsvård god vård

Bris delar i stort utredningens slutsatser om behovet av ett förtydligande av vad god vård för placerade barn ska vara. Förtydligandet är i sig bra men Bris ser med oro på att den verkliga utmaningen kring implementering av god vård kommer att utebli utan rätt resurstillsättning och strategi, något som utredningen inte i tillräcklig grad problematiserar.

Ett exempel på detta är att utredningen beskriver att en god vård förutsätter delaktighet för barnet eller den unge. Utredningen föreslår som miniminivå att socialnämnden besöker barnet eller den unge där hen befinner sig minst en gång var sjätte månad. Bris ser att ett återkommande tema i kontakter med barn handlar om bristande delaktighet och information i kontakt med socialtjänsten. Barn beskriver bland annat att socialsekreterare ofta byts ut, att de inte vet vad sin socialsekreterare heter och en upplevelse om att ingenting händer när barn väl berättat om sin situation. Ett arbete med att göra barn delaktiga och bidra till att de har den information de har rätt till, förutsätter därför kontinuitet och relation. Bris saknar konkreta förslag på hur kontinuiteten i kontakten med socialtjänsten ska säkerställas utifrån barnets rätt till delaktighet.

Särskilt om vissa områden som ingår i ansvaret för god vård där det förtydligas att öppenvårdsinsatser kan ges

I mötet med barn i Bris verksamheter ser vi att det är ett lotteri gällande vilka barn och unga som får behovet av stöd genom öppenvårdsinsatser tillgodosett eller inte. Barn som upplevt våld, blivit direkt utsatta för våld eller använt våld vittnar om att de inte har i erbjudits särskilt stöd eller traumabehandling vid en placering i ett familjehem. Bris ser det därför som positivt att vikten av och tillgången till öppenvårdsinsatser ska förtydligas och vill lägga till att dessa ska vara individuellt anpassade och utformade för det enskilda barnet och dess behov. Bris anser dock att förslagen är vagt formulerade, vilket riskerar att leda till fortsatta ojämlika insatser i landet. För att stödet till barn ska bli mer jämlikt behöver det finnas tydligare kunskapsstyrning och rutiner för att säkerställa tillgången till anpassade öppenvårdsinsatser för barn.

5.5.3 Starkare rätt för barn och unga att komma till tals och framföra klagomål

Det är positivt att utredningen föreslår lagändringar som ska stärka möjligheterna för barn att framföra klagomål när deras rättigheter kan ha kränkts. Bris vill i sammanhanget lyfta den utredning som nyligen lagts fram som handlar om att stärka möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter (Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen SOU 2023:40). I utredningen om barns klagorätt lades förslag fram om ratificeringen av det tredje tilläggsprotokollet, författningsförslag samt förslag om en pilotverksamhet med oberoende barnombud. Här vill Bris lyfta särskilt belysa att förslaget om oberoende barnombud har en nära anknytning till de förslag som utredningen nu presenterar för att stärka placerade barns klagorätt. Men framför allt vill Bris peka på vikten av att socialtjänsten ges förutsättningar att göra rätt från början, att ha en nära dialog med barnet under hela processen och göra barnet delaktigt i alla beslut som rör barnet.

6.6.1 Förslag angående rekrytering av familjehem

Att utredningsprocessen av familjehem till stora delar är oreglerad är något Bris gör medvetna om i våra verksamheter för barn i familjehem. Det är inte ovanligt att barn som Bris möter har varit placerade flera gånger och har upplevt missförhållanden i familjehem, vilket visar på såväl orättssäkra som ojämlika förutsättningar i familjehemsvården. Bris vill därför understryka vikten av att tillstånd för familjehem kan vara ett viktigt steg för att komma åt de missförhållanden som råder idag. I samband med tillstånd vill vi lyfta behovet av krav på grundutbildning för att bli familjehem, vilket inte är fallet idag.

7.6.1 Att inrätta ett nationellt familjehemsregister för barn och unga

Förslag: Utredningen föreslår att det ska inrättas ett nationellt register över familjehem för barn och unga under 21 år med undantag för nätverkshem.

Många familjehem som tar emot barn är lämpade för uppdraget, vilket också är en förutsättning för en fungerande placering. Likt IVO:s rapport vittnar om ser Bris brister i kommunernas handläggning av

ärenden gällande barn och unga. Utifrån barns berättelser görs Bris medvetna om att bristande kontroller av familjehem leder till placeringar i olämpliga familjehem. Detta får ofta förödande konsekvenser för barn och hade kunnat undvikas om det hade funnits tillgång till ett nationellt register över familjehemmen. Mot bakgrund härav tillstyrker Bris utredningens förslag om att ett nationellt register över familjehem ska inrättas. Bris menar att ett sådant register kan underlätta kommunens placeringar, förbättra möjligheterna att hitta lämpliga familjer och öka förutsättningarna för en lyckad matchning, vilket minskar risken för sammanbrott. Bris ser även att ett register väsentligt minskar risken för att barn placeras i ett familjehem som visat sig vara olämpliga.

Likt utredningen belyser har ett sådant register anknytning till frågan om den personliga integriteten. Redan idag innefattar utredningen av familjehem inslag som kan anses utgöra ett intrång i den personliga sfären. Att kontroller mot till exempel brotts- och misstankeregistret görs, ligger i uppdraget och det torde finnas en förståelse från familjehemmet att sådana åtgärder är nödvändiga. Idag är det dock problematiskt att det ofta krävs till exempel en dom för att olämplighet ska komma till den beslutande kommunens kännedom. Därtill finns det agerande som inte är straffbart och därför inte syns i ett brottsregister men som likväl kan utgöra grund för att anses olämplig att vara familjehem. Möjligheterna att utgöra kontroller av familjehem behöver därför vidgas. Barn som är aktuella för en familjehemsplacering utgör en särskilt sårbar grupp. Det är avgörande att åtgärder för att i högsta möjliga mån tillförsäkra att en placering blir bra vidtas. Bris delar därför utredningens bedömning om att behovet av ett nationellt register väger tyngre än eventuella risker för integritetsintrång som det medför.

När det gäller vilken information som är relevant vid lämplighetsbedömningen menar Bris att en extensiv tolkning av vad som kan komma att ha betydelse för det placerade barnet, ska göras.

I utredningen anges att nätverkshem inte ska registreras i de nationella registren. Bris delar utredningens resonemang i den delen, givet att det föranleder en ny utredning för det fall barn utanför nätverket ska tas emot. Bris ställer sig dock frågande till hur utredningen ser på situationen då ett redan befintligt familjehem vill ta emot ett barn i nätverket. Här menar Bris att det avgörande är vad som är förenligt med barnets bästa. Utgångspunkten måste vara att all information som är av relevans för att tillförsäkra en god placering för barnet, måste beaktas.

Bris har ingen invändning mot att IVO ges uppdrag att vara tillsynsmyndighet, men understryker vikten av att myndigheten ges tillräckliga resurser för att utföra sitt uppdrag.

8.5.2 Förutsättning för placering i HVB

Förslag: Barn och unga under 21 år ska endast få placeras i ett hem för vård eller boende om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där.

Bris delar utredningens bedömning att ett planerat och systematiskt nationellt utvecklings- och förbättringsarbete behövs gällande barn placera på HVB. Bris delar utredningens uppfattning att formuleringen i barnkonventionens artikel 20 ska förstås så att institutionsvård bara ska efterfrågas och erbjudas utifrån sitt innehåll, sina förväntade resultat och sina förväntningar och om den inte kan ges i någon annan form. Bris vill i sammanhanget framföra att detta förutsätter att institutionsvården har rätt förutsättningar när det gäller att bland annat specialisera dimensionering, ledning, kompetens och möjligheter att genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt.

Bris tillstyrker utredningens förslag att barn endast ska få placeras i HVB om det bedöms vara där barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses. Barn berättar för Bris om oro för att, i det fall de "straffar ut sig" från familjehem riskerar att hamna på institution. Detta påverka barnets känsla av trygghet under placeringen och med det möjligheten att våga uttrycka sin mening eller

berätta om missförhållanden. Bris anser att formuleringen "kan antas" är vag och riskerar att öppna upp för ojämlika bedömningar, det är därför viktigt att relevant myndighet får i uppdrag att följa upp hur begreppet tolkas och vad som bör ingå i bedömningen av barns behov av vård på HVB.

10. En välfungerande skolgång

En av de främsta skyddsfaktorerna för barn i allmänhet och barn i samhällsvård i synnerhet är en fungerande skolgång. Det är därför avgörande att placerade barn ges möjlighet att tillvarata sin rätt till utbildning. Likt utredningen belyser är det idag många placerade barn som under sin uppväxt har erfarenhet av upprepade skolbyten och utebliven skolgång, något som i sig utgör riskfaktorer för barnet. Barn berättar för Bris hur de till slut har gett upp sina förhoppningar om att klara skolan, gå ut med godkända betyg. Hur återkommande uppbrott gör det omöjligt att hänga med i undervisningen. Att det finns ett tydligt samband mellan antalet placeringstillfällen och bristande skolresultat visar vidare på att barn i samhällsvård idag har sämre möjligheter att få sin rätt till en god utbildning tillgodosedda. Det måste därför vara en prioritet att tillförsäkra placerade barns rätt till skolgång.

Placerade barns möjligheter att tillgodogöra sig utbildning påverkas av fler faktorer än enbart tillgången till en skolplats. Likt utredningen lyfter pekar forskning på att skolmisslyckanden hos placerade barn ofta hänger samman med en instabil uppväxtmiljö med återkommande byten av såväl familjehem som skola, att skolgången varit en lågt prioriterad fråga för socialtjänsten samt att ansvarsfördelningen mellan skola och socialtjänsten är oklar. Detta menar Bris är viktiga utgångspunkter i arbetet med att stärka placerade barns rätt till utbildning. Det visar på att reella satsningar måste vidtas, dels för att motverka och förebygga upprepade sammanbrott för barn, dels för att understryka att ett barns skolgång måste vara en prioriterad fråga. Det synliggör även behovet av ett förtydligande av hur ansvarsfördelningen mellan skola och socialtjänsten ser ut samt ställer krav på en strukturerad samverkan mellan nämnda aktörer.

Bris anser att ett flertal av de förslag som utredningen presenterar för att tillförsäkra en välfungerande skolgång för placerade barn är bra. Det är till exempel positivt att underrättelseskyldigheten mellan socialnämnden och skolan ska formaliseras samt att en individuell kunskapsbedömning av placerade barn ska göras för att förebygga att eventuella kunskapsluckor och särskilda behov av stöd missas. Förslagen är dock generellt utformade och Bris vill peka på vikten av att det finns tydliga handlingsplaner för hur barnets individuella stödbehov ska kartläggas och tillgodoses i praktiken. Därtill understryker Bris vikten av att bedömningen av barnets stödbehov inte enbart tar sikte på kunskapsmål och barnets skolprestation utan utifrån ett helhetsperspektiv kartlägger barnets individuella stödbehov. En sådan bred kartläggning menar Bris kan uppmärksamma stödbehov som inte nödvändigtvis ankommer skolan att åtgärda, men som måste adresseras för att barnet ska kunna tillgodogöra sig sin rätt till utbildning.

12. Konsekvenser av utredningens förslag

Bris välkomnar utredningens ambitioner att beräkna kostnaderna för dess förslag och stödjer fullt slutsatserna om behovet av en ökad ambition på alla samhällsnivåer, vilket kräver investeringar i samhällsvården. Dock är Bris oroliga över att utredningen underskattar de ekonomiska konsekvenserna för kommuner och staten vid genomförandet av förslagen. Konsekvensanalysen belyser inte de verkliga utmaningarna som socialtjänsten står inför för att förbättra vården för barn och unga i samhällets vård. Särskilt oroande är utredningens bedömning att barn under sju år inte behöver ökat stöd samt utredningens antagande om att en timmes ökat stöd per år är tillräckligt för att höja ambitionsnivån. Sammanfattningsvis ser Bris en betydande risk för att kostnaderna för att genomföra förslagen är otillräckliga. För att säkerställa att framför allt regioner och kommuner ges

möjlighet att in genomföra förslagen och stärka barns rättigheter inom samhällets vård, är det avgörande att de aktörer som ansvarar för placeringar, utbildning och hälsovård tillhandahålls adekvata finansiella resurser.

Föredragande i ärendet har varit påverkansansvarig och barnrättsjuristen Anna Dorrian.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Magnus Jägerskog', with a stylized, cursive script.

Magnus Jägerskog

Generalsekreterare